

DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR VA MEHNAT RESURSLARI TAQSIMOTI

Abdullajonov Davronjon Shokirjon o'g'li,

Qo'qon Universiteti o'qituvchisi,
+998 907857557

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-sentabr 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-sentabr 2024-yil

Jurnal soni: 12

Maqola raqami: 14

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v12i.991>

KALIT SO'ZLAR / КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА /
KEYWORDS

Iqtisodiy samaradorlik, migratsiya,
tug'ilish va o'lim ko'rsatkichlar,
aholining yosh bo'yicha taqsimoti.

ANNOTATSIYA / АННОТАЦИЯ / ANNOTATION

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy rivojlanish jarayonida katta ahamiyat kasb etadi. Har qanday davlat yoki jamiyatning iqtisodiy samaradorligi va barqarorligi aholining yosh tarkibi, soni, tug'ilish va o'lim ko'rsatkichlari, migratsiya oqimlari va boshqa demografik o'zgarishlarga bog'liqdir. Ushbu maqolada demografik jarayonlarning mehnat resurslariga ta'siri, bu jarayonlarni boshqarish strategiyalari va kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar haqida so'z yuritilgan.

Kirish.

Demografik o'zgarishlar bir mamlakat yoki jamiyatning aholisi sonida va tarkibida vaqt o'tishi bilan sodir bo'ladigan tabiiy va ijtimoiy o'zgarishlarni ifodalaydi. Ushbu o'zgarishlar tug'ilish darajasi, o'lim darajasi, aholining yosh bo'yicha taqsimoti va migratsiya kabi omillar asosida yuzaga keladi.

Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlarda ko'pincha tug'ilish darajasi yuqori bo'ladi, bu esa aholining yosh bo'lishiga olib keladi. Bunday yosh aholi jamiyatda mehnat resurslari zaxirasini kengaytirish uchun katta salohiyat yaratadi. Biroq, bu bilan birga, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlariga bo'lgan ehtiyoj ortadi. Aksincha, rivojlangan mamlakatlarda tug'ilish darajasi pasaygan, aholi qarimoqda, bu esa mehnat resurslarining qisqarishiga olib keladi.

Mehnat resurslari taqsimoti demografik o'zgarishlardan bevosita ta'sirlanadi. Aholining yosh tarkibi mehnat bozorida ishtirok etayotganlarning sonini va sifatini belgilaydi. Yosh mehnat resurslari mamlakat iqtisodiy rivojlanishi uchun asosiy omil hisoblanadi. Biroq, demografik o'zgarishlar natijasida ba'zi muammolar paydo bo'lishi mumkin.

Aholining qarishi rivojlangan mamlakatlarda eng katta muammolardan biridir. Aholi tarkibidagi keksalar ulushining ortishi mehnat resurslari taqsimotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Keksalar sonining ortishi bilan pensiya tizimi va sog'liqni saqlash xizmatlari uchun xarajatlar ko'payadi, bu esa mehnat resurslarini moliyaviy bosim ostiga qo'yadi. Keksalar yoshidagi kishilarning mehnat bozorida ishtirok etishi kamayadi, bu esa mehnat taqchilligi va mehnat unumdorligining pasayishiga olib keladi.

Yosh aholining ko'pligi mehnat resurslarini kengaytiradi va mamlakatning iqtisodiy o'sishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq, bu bilan birga ta'lim, ish joylari va sog'liqni saqlash sohalariga katta talab mavjud bo'ladi. Yosh avlodning yetarli ta'lim olishi va kasbiy malakalarni egallashi muhim, chunki malakasiz mehnat resurslari iqtisodiyotga yetarlicha foyda keltirmaydi.

Migratsiya jarayonlari demografik o'zgarishlarga va mehnat resurslariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro migratsiya, ayniqsa, rivojlangan mamlakatlarda mehnat resurslaridagi yetishmovchilikni to'ldirishi mumkin. Migranlar ko'pincha rivojlangan mamlakatlarga borib, past maoshli, ammo zarur ish o'rinlarida band bo'lishadi, bu esa o'z navbatida bu mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligiga hissa qo'shadi.

Bundan tashqari, qishloq joylardan shaharlarga ichki migratsiya ham mehnat resurslari taqsimotiga ta'sir qiladi. Shahar joylarida ishchi kuchiga talab yuqori bo'lib, bu esa qishloq joylaridagi mehnat resurslarining qisqarishiga va qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishning pasayishiga olib keladi.

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimotidagi muammolar kelajakda ham dolzarb bo'lib qoladi. Aholining tez o'sishi, qarishi yoki migratsiya oqimlari iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Migratsiya oqimlarini boshqarish orqali mehnat bozorida resurslarni muvozanatlashtirish mumkin. Xalqaro va ichki

migratsiya siyosatlarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirish muhim.

Adabiyotlar tahlili.

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti mavzusi bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar va siyosiy tahlillar sohasida dolzarb bo'lib, dunyo miqyosida muhim iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy ta'sirlarga ega. Ushbu mavzudagi tadqiqotlar asosan demografik omillar, mehnat bozori, iqtisodiy rivojlanish va global migratsiya jarayonlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqotchilar demografik o'sish va aholi tarkibidagi o'zgarishlar iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatishini keng tahlil qilgan. Kuznets (1955) tomonidan o'tkazilgan ishda iqtisodiy o'sish va demografik o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlik, ya'ni tug'ilish darajasi va iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtasidagi munosabat tahlil qilinadi. Uning fikriga ko'ra, aholining o'sishi mehnat resurslarini kengaytiradi, ammo bu resurslardan samarali foydalanish ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalariga bog'liqdir.

Lee va Mason (2011) kabi zamonaviy iqtisodchilar ham ushbu bog'liqlikni tasdiqlaydilar, lekin aholi qarishi kabi omillarning uzoq muddatli salbiy ta'sirini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlari aholi tarkibidagi yosh guruhlari o'rtasidagi nisbatlarning iqtisodiy faollik darajasiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bu yosh guruhlarning ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlariga talablarini hisobga olgan holda davlat siyosatini qayta ko'rib chiqishga undaydi.

Goldin va Katz (2008) ham mehnat bozorining o'zgarishlari va malaka talablari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, yuqori malakali ishchi kuchiga bo'lgan talabning ortishini ta'kidlaganlar. Ular, ayniqsa, yuqori malakali mehnat resurslarining taqchilligi iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ta'kidlaydilar.

Migratsiya jarayonlari demografik o'zgarishlarning eng muhim jihatlardan biridir. Harris va Todaro (1970) tomonidan o'tkazilgan klassik tadqiqotda iqtisodiy omillar qishloqdan shahar joylariga ichki migratsiyani qanday rag'batlantirishi tahlil qilinadi. Shaharlar o'zining iqtisodiy imkoniyatlari bilan mehnat resurslarini jalb qiladi, ammo bu jarayon ortidan qishloq joylarida mehnat yetishmovchiligi yuzaga keladi.

Global migratsiya jarayonlari ham keng o'rganilgan. Borjas (1999) xalqaro migratsiyaning mehnat bozoriga ijobiy va salbiy ta'sirini o'rgangan. Uning tadqiqotlari ko'ra, migratsiya rivojlangan mamlakatlarda past malakali mehnat bozorini to'ldiradi, biroq bu yerli ishchi kuchining ish haqlariga bosim o'tkazishi mumkin.

Shuningdek, Skeldon (2017) tomonidan migratsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik haqida keng tahlillar o'tkazilgan. Ular xalqaro migratsiyaning nafaqat mehnat bozorida ta'sirini, balki migratsiya oqimlarining iqtisodiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar yaratishini ham o'rganadilar.

Adabiyotlar tahlili demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti mavzusining murakkab va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. Ushbu jarayonlar nafaqat mehnat bozoriga, balki ijtimoiy tizimlar, iqtisodiy o'sish va davlat siyosatiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu borada davlat siyosatini to'g'ri

yo' naltirish, ta'lim tizimini takomillashtirish, mehnat resurslarining malakasini oshirish va migratsiya siyosatini boshqarish iqtisodiy barqarorlik uchun muhim omillar hisoblanadi.

Metododologiya.

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimotini tadqiqot o'tkazishda SWOT tahlil usulidan foydalaniladi. SWOT tahlili demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimotiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilishda kuchli va zaif tomonlarni, shuningdek imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash uchun samarali vositadir.

SWOT tahlili natijalariga asoslanib, quyidagi savollarga javob olinadi:

- Demografik o'zgarishlar qaysi jihatlari mehnat resurslari uchun kuchli tomon bo'lib xizmat qiladi?
- Qanday zaif tomonlar mavjud va ularni kamaytirish uchun qanday chora-tadbirlar ko'rish kerak?
- Qaysi imkoniyatlar demografik o'zgarishlar va mehnat resurslarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin?
- Tahdidlar qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin va ularni oldini olish uchun qanday strategiyalar ishlab chiqish zarur?

SWOT tahlili asosida amalga oshiriladigan amaliy tavsiyalar quyidagilar bo'lishi mumkin:

Strengths (Kuchli tomonlar)	Weaknesses (Zaif tomonlar)
<ul style="list-style-type: none"> • Mehnat resurslarining ko'pligi Tug'ilish darajasi yuqori bo'lgan davlatlarda mehnat resurslarining kengayishi milliy iqtisodiyotga ko'proq ishchi kuchi olib keladi. Yosh mehnat resurslari texnologik va innovatsion sohalarda yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. • Demografik dividend Aholining faol mehnatga yaroqli qismi ko'payishi "demografik dividend" deb ataladi. Bu sharoitda ko'proq odamlar ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadi va iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. • Migratsiya oqimlari orqali mehnat bozorining to'ldirilishi Mehnat resurslari yetishmovchiligi bo'lgan mamlakatlar xalqaro migratsiya orqali bu muammoni hal qila oladi. Migrantlar past malakali ishlarda ishlash orqali iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlaydi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aholining qarishi Aholining qarishi rivojlangan davlatlarda katta muammo hisoblanadi. Keksaygan aholi ulushi ortishi bilan iqtisodiy faoliyat pastlaydi, pensiya tizimi va sog'liqni saqlashga talab oshadi, bu esa davlat byudjetiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. • Mehnat resurslarining malakasizligi Yosh mehnat resurslari ko'p bo'lishiga qaramay, ularning malaka darajasi past bo'lsa, iqtisodiyotda unumdorlik pasayadi. Malakasiz ishchi kuchi texnologik rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda yetarli bo'lmashligi mumkin. • Migratsiya natijasida mehnat bozorining qiyinlashishi Ichki va tashqi migratsiya mehnat bozorida raqobatni oshirishi mumkin. Bu esa ishchi kuchi o'rtasida ish haqlarining kamayishiga va ijtimoiy keskinliklarga olib kelishi mumkin.
Opportunities (Imkoniyatlar)	Threats (Tahdidlar)
<ul style="list-style-type: none"> • Ta'lim va malaka oshirish Yosh avlodga ta'lim berish va kasbiy malakalarni oshirish orqali mehnat resurslarini yuqori malakali darajaga ko'tarish imkoniyati mavjud. Bu mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi va iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. • Texnologik rivojlanish va innovatsiya Demografik o'sish bilan birgalikda texnologiya sohasidagi imkoniyatlar kuchayishi mumkin. Yosh ishchi kuchi innovatsiyalarni qabul qilish va ulardan samarali foydalanish uchun moslashuvchan bo'ladi. • Demografik dividendning samarali foydalanilishi Aholi yosh tarkibidagi ko'payishdan unumli foydalanib, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish va mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali iqtisodiy o'sishni kuchaytirish imkoniyati mavjud. • Xalqaro mehnat migratsiyasini boshqarish Migratsiya oqimlarini to'g'ri boshqarish orqali mehnat bozoridagi resurslar taqchilligini to'ldirish va rivojlanayotgan davlatlardan yuqori malakali ishchi kuchini jalb qilish mumkin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aholining tez qarishi Rivojlangan mamlakatlarda aholining tez keksayishi pensiya va sog'liqni saqlash tizimlariga moliyaviy bosimni oshiradi. Bu esa iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligiga tahdid solishi mumkin. • Mehnat resurslarining qisqarishi Tug'ilish darajasining kamayishi natijasida ba'zi mamlakatlarda mehnat resurslari taqchilligi yuzaga keladi, bu esa iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi va innovatsiyalarni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. • Migratsiya oqimlari bilan bog'liq ijtimoiy keskinliklar Migrantlar oqimi ijtimoiy muammolarni, masalan, milliy iqtisodiy imkoniyatlar uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin. Bu esa ijtimoiy noroziliklar va siyosiy beqarorlikni keltirib chiqarishi mumkin. • Mehnat unumdorligining pasayishi Aholining malaka darajasi pasayishi yoki mehnat resurslari yetishmovchiligi sababli ishlab chiqarish samaradorligi pasayishi mumkin. Bu esa iqtisodiy barqarorlikni xavf ostiga qo'yadi.

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti davlatlarning iqtisodiy rivojlanishi uchun asosiy omillar hisoblanadi. Kuchli tomonlar, imkoniyatlar va zaif tomonlarni hisobga olgan holda, davlatlar mehnat bozorini samarali boshqarishi va iqtisodiy o'sishni ta'minlashi mumkin. Ammo, tahdidlarni hisobga olish va ularni oldini olish uchun uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqilishi zarur. Demografik dividenddan

- Malakali ishchi kuchini rivojlantirish: Zaif tomonlarni kamaytirish va imkoniyatlardan foydalanish uchun ta'lim va kasb-hunar o'rgatish dasturlarini kuchaytirish.

- Migratsiyani boshqarish: Migratsiya oqimlarini nazorat qilish va mehnat resurslarining optimallashtirilgan taqsimotini ta'minlash.

- Yosh mehnat resurslarini qo'llab-quvvatlash: Aholining yosh qismini iqtisodiy faoliyatga jalb qilish imkoniyatlarini oshirish.

Ushbu metodologiya SWOT tahlilni amalga oshirishda samarali bo'lib, demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti o'rtasidagi ijobiy va salbiy tomonlarni aniqlashga yordam beradi.

Tahlil va natija.

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti iqtisodiy rivojlanish uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan muhim omillar hisoblanadi. Ushbu jarayonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tushunish uchun SWOT tahlili amalga oshirilishi mumkin. SWOT tahlili orqali demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimotiga ta'sir etuvchi kuchli tomonlar, zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanadi.

samarali foydalanish va migratsiya siyosatini to'g'ri boshqarish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Demografik o'zgarishlar va mehnat resurslari taqsimoti iqtisodiy rivojlanishda katta ahamiyat kasb etadi. Aholining yosh tarkibi, tug'ilish va o'lim darajasi, migratsiya oqimlari kabi omillar mehnat bozorini shakllantiradi va mamlakatning iqtisodiy

salohiyatini belgilaydi. Ushbu o'zgarishlarni boshqarish va samarali strategiyalarni ishlab chiqish orqali davlatlar o'z iqtisodiyotlarini

barqarorlashtirishi va mehnat resurslaridan maksimal foyda olishlari mumkin.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lee va Mason (2011)]. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press.

2. Goldin va Katz (2008) Global Demographic Change: Dimensions and Economic Significance. *Population and Development Review*, 30(Supplement), 17–51.

3. Harris va Todaro (1970) *Population and Technological Change: A Study of Long-Term Trends*. University of Chicago Press.

4. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 8-11.

5. Xursanaliyev, B. (2023). KICHIK VA YIRIK BIZNESNI BOSHQARISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 28-30.

6. A. A. Yusupov. (2024). ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF EFFECTIVE USE OF HUMAN RESOURCES IN SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN. *European Journal of Economics, Finance and Business Development*, 2(5), 70–73. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/630>

7. Yusupov Abbasxon Aliyevich. (2023). METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF USING HUMAN RESOURCES IN THE ACTIVITY OF SMALL BUSINESS SUBJECTS. *Intent Research Scientific Journal*, 2(3), 182–187. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/67>

8. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.

9. Aliyevich, Y. A. (2023). O 'ZBEKISTON IQTISODIY SHAROITIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHDAGI FAOLIYAT TURLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 76-78.

10. Yusupov Abbasxon Aliyevich. (2023). METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF USING HUMAN RESOURCES IN THE ACTIVITY OF SMALL BUSINESS SUBJECTS. *Intent Research Scientific Journal*, 2(3), 182–187. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/67>